

# Rüya Tâbirnâmesi Üzerine Düş Metaforu Temelinde Göstergebilimsel Bir Değerlendirme

DR. ÖĞR. ÜYESİ ABDULKADİR BAYRAM\*

## Öz

Eski harfli eserler güncel Türk edebiyatının temelini oluşturan önemli metinlerdir. Bu eserler yazıldığı dönemin dil özelliklerini yansıttığı gibi anlam açısından da derinliği olan yapılar barındırmaktadır. Yazım imkânlarının da gelişmemiş olması az sözle çok şey anlatma ihtiyacını doğurmuştur. Bu durum eski eserlerin anlamsal derinliğini arttırmıştır.

Rüya tabirnâmeleri ise Türkiye genelinde yazma eserler kütüphanelerinde birçok nüshası bulunan yaygın eserlerdir. Bu nüshaların birçoğu İbni Sîrîn'e ait olan Tâbirnâme'den tercüme yoluyla oluşturulmuş eserlerdir. Tâbirnâmeler genellikle bab veya fasıl şeklinde bölümlere ayrılmış ve her bölümde rüya ile ilgili farklı konulara değinilmiştir. Temel metafor rüyadır. Dil ustaca kullanılarak rüya-düş metaforu etrafında eserler oluşturulmuştur.

Göstergebilimsel bakış eserlerin anlam katmanlarını ortaya çıkararak asıl anlama ulaşmayı amaçlar. Metin göstergebilimi kullanılarak okurun okuma deneyimine odaklanılır.

Çalışmaya eski harfli metinlerin anlamsal yapısının göstergebilime dayalı modern yöntemlerle çözümlenip çözümlenemeyeceği tartışmasıyla başlanmıştır. Alanyazında bu konuda yeterli sayı ve kapsamda çalışma olmadığı tespit edilerek, alanyazına katkı yapmak amaçlanmıştır. Metin incelenirken "örnek okur" kavramı kullanılarak düş metaforu temel alınmış ve anlamsal yapı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma yapılırken derin yapı-yüzey yapı çözümlemesi temel inceleme yöntemi olarak kullanılmıştır. Temel metafor olan düş kavramının derin yapı göndermeleri her örnekte ortaya çıkarılmış ve anlama katkıları yorumlanmıştır. Birçok farklı anlamsal yapıya ulaşılmıştır. Eserin kiplik yapısı da örnekler üzerinde incelenmiş kiplik yapının örnekteki anlama nasıl katkı yaptığı belirlenmiştir. Anlam açısından kiplik yapının da önemi ve katkısının olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Anlatı izlencesi temel metafor üzerinden takip edilmiş dönüşümler, kavşak noktaları ortaya çıkarılmıştır.

Çalışmamızda "Rüya Tâbirnâmesi" isimli eserin Kayseri Raşit Efendi Yazma Eser Kütüphanesi'nde 1374 demirbaş numarasıyla kayıtlı bulunan nüshası esas alınmıştır.

**Anahtar sözcükler:** rüya, tabirnâme, göstergebilim, derin yapı, eski harfli metin, İbni Sîrîn

A SEMIOTIC EVALUATION BASED ON DREAM METAPHORE  
ON "RÜYA TÂBİRNÂMESİ" (DREAM INTERPRETATION BOOK)

## Abstract

Works with old letters are important texts that form the basis of contemporary Turkish literature. These works not only reflect the language characteristics of the period in which they

\* Kayseri Üniversitesi Dev. Sos. ve Beş. Bil. Fak. TDE Böl. abdulcadirbayram@kayseri.edu.tr, Orcid: 0000-0002-9848-4204  
Gönderim tarihi: 01.05.2022 Kabul tarihi: 04.07.2022

were written, but also contain structures that have depth in terms of meaning. The lack of writing facilities has led to the need to tell a lot with few words. This situation has increased the semantic depth of ancient works.

Dream interpretations are common works with many copies in manuscript libraries throughout Turkey. Many of these copies are works created by translation from the interpretation that belongs to İbni Sîrîn. Interpretations are generally divided into sections in the form of chapters and different subjects related to dreams are mentioned in each section. The main metaphor is the dream. By using the language skillfully, works were created around the dream metaphor.

The semiotic view, on the other hand, aims to reach the main meaning by revealing the layers of meaning of the works. By using text semiotics, the reader's reading experience is focused.

The study started with the discussion of whether the semantic structure of old-letter texts can be resolved with modern methods based on semiotics. It has been determined that there is not enough number and scope of studies on this subject in the literature, and it is aimed to contribute to the literature. While examining the text, the concept of "exemplary reader" was used as the basis of the dream metaphor and the semantic structure was tried to be revealed. In this study, deep structure-surface structure analysis was used as the basic investigation method. The deep structure referents of the concept of dream, which is the main metaphor, are revealed in each example and their contribution to understanding is interpreted. Many different semantic structures have been reached. The modality structure of the work was also examined on the examples and it was determined how the modal structure contributed to the meaning in the example. It has been concluded that the modality structure also has an importance and contribution in terms of meaning. The narrative curriculum was followed through the basic metaphor and the transformations and junction points were revealed.

In our study, the copy of the work named "Rüya Tâbirnâmesi", which is registered in the Kayseri Raşit Efendi Manuscript Library with the fixture number 1374, is based on.

**Keywords:** dream, interpretation, semiotics, deep structure, old letters text, İbni Sîrîn

## GİRİŞ

**M**etin üzerinde yapılan göstergebilimsel incelemeler sanatsal metinlerin anlam katmanlarını ve bunlar arasındaki dalgalanmayla oluşan yapıyı çözmeyi amaçlar. Sanatsal yapıt çok katmanlı ve çok yönlüdür. Kendi içinde özgür ve sıra dışı oluşumlar barındırır. Eco sanatla ilgili "Sanat bir algılama biçimi değil, dünyanın tamamlayıcısı, özerk bir biçimdir, yani şaşırtmacadır" demiştir (2021, s. 23). Şaşırtıcı bir metni çözümlmek için de farklı bakış açıları ve özel çözümlene yöntemlerine başvurmak gerekmektedir. Metnin şaşırtıcılığının temeli ise dilin gizemine bağlıdır. Bu konuda Dummett "Dilin gizemi ancak sistematik bir anlama çabasıyla aydınlatılabilir" demiştir (Lee, 2019 s. 315).

Edebî metne okur odaklı yaklaşmak eserin anlamsal yapısını ortaya çıkarmada anahtar niteliğindedir. Sanat yapıtı gökkuşağı gibidir. Her okuyucu sevdiği rengi alabilir ya da her okuma deneyiminde farklı renkler görülebilir. Bir resme farklı zamanda bakıldığında farklı şeyler görmek nasıl mümkünse, edebî eserden de birçok farklı yapı ve anlam çıkarmak mümkündür. Zira her

okuma da bir çözümleme faaliyetidir. Okuma deneyimleri de çok farklı ve değişkendir. “Her sanat yapıtı gerekliliğin poetikasına açık veya örtük bir biçimde uygun olarak yaratılmış olsa bile temelde her biri başka bir bakış açısıyla, farklı bir zevkle, farklı bir kişisel icrayla yapıta yeniden yaşam veren sonsuz farklı biçimde okunmaya açıktır.” (Eco, 2021, s. 93). Burada “örnek okur” kavramı devreye girmektedir. Metnin çözümlenmesi, hatta eserin tamamlanması konusunda bir örnek okura ihtiyaç vardır. Umberto Eco’ya göre “Yazar, söylemediği sustuğu ya özellikle söylemeyeceği ya da yinelemekten kaçındığı, üstü kapalı olarak geçtiği vb. yerlerin yorumu için kendine bir örnek okur tasarlar. Örnek okur da metnin gerçekleştirilmesine yorumsal açıdan katkıda bulunur” (Rifat, 2020, s. 168). Jausse ise bu yaklaşımı “alımlama estetiği” kavramıyla karşılar: “R. Jausse’un alımlama estetiği, metinleri inceleyen araştırmacının dikkatini yazar-metin arasındaki ilişkiyi aramak yerine metin-okur arasındaki ilişkiyi belirlemeye kaydırır” (Rifat, 2020, s. 170). Bu bağlamda bir eseri okurken, çözümlerken önemli olan yazarın eseri hangi şartlarda yazdığı değil okurun edimi ve algılamasıdır.

Sanatsal yapıtta kullanılan bir sözcük, bir yapı anlamı ve yapıtın inşasını nasıl etkilerse biçimler arasındaki ilişki ve yapıların sanat eseri içindeki konumları da o kadar etkili olmaktadır. Focillon, “Bir yapıt içindeki ve farklı yapıtlar arasındaki biçimsel ilişkiler bir düzen oluşturur ve evrenin bir metaforunu ortaya koyar.” demiştir (Eco, 2021, s. 49). Bu durumda metafor yapısı incelenirken temel metaforlar, yardımcı metaforlar, oksimoron yapısı ve eserin biçimsel durumu da anlama dolayısıyla çözümlemeye katkıda bulunur.

Çözümlemenin temel taşlarından biri de yapı bozmadır. Bu yöntem çözümleme aşamaları arasında kullanılmak üzere Derrida tarafından geliştirilmiştir: “Bir okur karşısındaki metni anlamak, ona egemen olmak ister, ama metin kendini tam olarak ele vermez, vermek istemez. Yapı bozma bu sorunu çözmek için devreye sokulur” (Rifat, 2020 s. 161). Metnin yapısını aşan yorumlamalar yapılarak metnin anlam katmanlarından biri daha ortaya çıkarılır.

Özellikle eski harfli metinlerde –divan edebiyatı ürünleri bir kenara bırakılırsa- amaca odaklı anlatım görülmektedir. Tercüme ya da telif olsun eserlerde bilgi vermek, bir yapıyı, bir düzeni, bir hayat felsefesini anlatmak amaçlanmıştır. Ancak yapıtın estetik tarafı da ihmal edilmemiştir. Bu eserlerde iletişim ve estetik bıçağın iki yüzü gibidir. Birçok eserde her iki yön de ihmal edilmemiş ve birlikte ilerlemiştir. İletişim araçlarının azlığı ve yazım olanaklarının kısıtlı olması eserleri daha çok anlama yönelik yazılmasına sebep olmuştur. Bu durum da metaforlaşmayı ortaya çıkarmıştır. Bununla birlikte metaforların anlam yönü güçlenmiş, anlamsal katmanları genişlemiştir. Anlamsal yapıyı çözmeye çalışmak define arar gibi anlamın cevherini aramaktır. Yüzey yapı yani bir edebî metin için yazı ve dil toprağın üst kısmı ise derin yapı toprağın altı bu yapıdaki anlamlar toprak altındaki cevherdir. Cevhere, yani anlama ulaşmak için de çaba ve sistemli bir çözümleme deneyimi gerekir.

Anlamın yorumlanma aşamasının sınırları yoktur. Anlam, sonsuz sayıda değişim, dönüşüm gösterir. “Göstergebilimcilerin hemfikir olduğu en önemli husus anlamın sonsuzluğudur. Anlam bitirilemez ve bu yolculuktaki en önemli iş okurundur” (Kalelioğlu, 2020, s. 197). Greimas da bu aşamada anlamın bütün öğelerinin, değişim dönüşüm aşamalarının göstergebilimsel açıdan çözümlenmesini önemli görür. “Greimas göstergebilimi, anlamlamanın temel yapılarından

anlamın değişik biçimlerde “süslenmesi”, “giydirilmesi” olan söylemsel ve figüratif düzeylere kadar uzanan bütün aşamaları değerlendirmektedir” (Rifat, 2020, s. 200).

Gerçeklik ve eserin anlamsal yapısı arasında da sıkı sıkıya bir bağ vardır. Eser gerçekliği yansıtmaya çalışsa da eserin üzerine inşa edildiği anlam yapısı çok yönlüdür. Bu yapının gerçekliği ayna gibi yansıtması mümkün değildir. Gerçekliği ifade etme gücü derinleştikçe eserin anlam yapısı da derinleşmektedir.

Göstergebilim 1960’lı yıllarda ilk çalışmalarını ortaya koymuş ve yıllar içinde geçirdiği değişim, dönüşümler, çözümlene teknik ve yöntemleriyle bugünkü kuramsal çerçevesini oluşturmuştur. “Göstergebilimin bugün ulaştığı son aşama bakımından, dilsel ya da dil dışı her türlü anlamlı yapıyı en yetkin düzeyde çözümlenebilecek durumdadır. Kuram sürekli kendini yenileyerek varlığını sürdürmektedir” (Günay, 2004, s. 30). Greimas’ın anlam odaklı eyleyen çözümlenmelerinden ve çizelgelerinden hareketle Bertnard, Fontanille gibi göstergebilimciler yeni çözümlene yöntemleri geliştirmektedirler. Çalışmalar bu yöntemler üzerinden de devam ederek güncel olarak gelişimini sürdürmektedir. Eski harfli metinler edebî yapının geleneksel tarafını oluşturmaktadır. Göstergebilimsel çözümlene yöntemlerinin ise, yapılan çalışmalardan ve kuramın kendini yenileyip yeni çözümlene yöntemleri geliştirmesinden hareketle, modern yöntemler olduğu görülmektedir. Amaçlanan çalışma geleneksel olanı modern yöntemlerle incelemektir. Bu yolla eski harfli bir metnin üzerine kurulduğu metaforun yüzey yapıdaki anlamı verilecek, derin yapısı çözümlenecek, anlam yükü ortaya çıkarılacak, metaforun eser içinde değişim dönüşümleri tespit edilecek ve “örnek okur” bakış açısıyla neler ifade ettiği ortaya çıkarılacaktır. Eski eserin göstergebilimsel açıdan çözümlene yapılarak elde edilen bulgular, ortaya çıkarılan sonuçlar ve gözler önüne serilen anlamsal yapıyla alan yazına katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

## YÖNTEM ve BULGULAR

Çalışmada öncelikle Arap harfli metinden oluşan “Rüya Tabirname” isimli eser Latin harflerine aktarılmıştır. Eser bir bütün hâline getirilmiştir.

Eserin temel izleği incelenmiş ve temel kavramın, bir metafor hâline gelen, düş göstergesi olduğu tespit edilmiştir. Metafor kavramının ayrıntıları ilerleyen bölümlerde verilecektir.

Umberto Eco’nun “örnek okur” H. R. Jauss’un ise “alımlama estetiği” kavramlarıyla karşıladığı eserin, okurun edimlerine dayanarak çözümlenmesi de bir yöntem olarak kullanılmıştır. Jauss “alımlama estetiği” kavramıyla ilgili “İşin içine hem yapının kendi ufku hem de bu ufku çözümlenmeye girişen okurların dünyayı alımlama biçimleri girmiş olur. Yapının yorum bekleyen ufku ile okurun kendi dünyasının ufku arasındaki kaynaşma sonucu ortaya yeni anlamlar çıkar” (Rifat, 2020, s. 171) demiştir. Bu bağlamda eser “örnek okur” ve “alımlama estetiği” bakış açılarıyla okunmuş bu yolla düş metaforunun anlam yapısı üzerinde yorumlar yapılmıştır. Düş metaforunun birçok bölümde farklı anlamlar ifade ettiği, farklı düşüncelere gönderme yaptığı görülmüştür.

Derin yapı ve yüzey yapı kavramları anlamın yapısal yönünün düzeylerini belirtir. Saussure derin yapının incelenmesinin gerekliliğine ilk defa dikkat çekmiştir: “Biri ‘çıplak’ sözcüğünü

söylediğinde, yüzeyde kalan bir gözlemci bu sözcüğü somut bir dilbilim konusu olarak görmeye yönelir; oysa daha dikkatli bir inceleme bu ögede birbirinden apayrı üç ya da dört olgu bulunduğunu ortaya koyar (Saussure, 1998, 36). Bu gibi örnekler ve ses incelemeleriyle, dil-söz, gösterge-gösterilen-gösteren kavramlarına dikkat çeken Saussure derin ve yüzey yapının farkları üzerinde durmuştur. Bu kavramları N. Chomsky tümce üzerinde uygulamış ve kavramların ayrıntılarını ortaya koymuştur. Chomsky Port-Royal<sup>1</sup> kuramını temel alarak derin ve yüzey yapıyla ilgili şunları söyler: “Yüzey yapı yalnızca sese karşılık gelir, yüzey yapıyla gösterge üretildiğinde ise anlamla ilgili olan ve derin yapıya karşılık gelen zihinsel bir çözümleme ortaya çıkar” (2001, s. 35). “Derin yapı birtakım zihinsel işlemlerle yüzey yapıya bağlanır” (2001, s. 36). Chomsky derin yapının önemli ölçüde soyutlanmış şekilde olabileceğini de belirtir: “Derin yapı adamakıllı soyut olabilir; sesçil gerçekleşim ile her noktada çok yakın bir bağı olmayabilir” (2001, s. 53). Kerime Üstünova ise derin yapı-yüzey yapı kavramlarını somut-soyut, gösteren-gösterilen, dilbilgisel-kavramsal, anlatsal anlatı/söylemsel anlatı-temel anlam, duyulan/görülen-algılanan/varsayılan karşıtıllıklarıyla açıklamıştır. Ona göre duyulan ve görülen yüzey yapıya, algılanan ve varsayılan derin yapıya işaret eder (2010, s. 699). Bu görüşlerden hareketle düş metaforunun yüzey yapıdaki anlamının ve derin yapıdaki göndergelerinin tespiti bir yöntem olarak belirlenmiştir. Düş metaforunun derin yapısı çalışılan eserin her faslında (bölümünde), bütün örnekler üzerinde ayrı ayrı tespit edilmiş, üzerinde yorumlamalar yapılmıştır. Metaforlaşan düş göstergesinin çok sayıda derin yapı göndergesine ulaşılmıştır.

A. J. Greimas anlatı izlencesi üzerinden bir çözümleme modeli oluşturmuştur (Kalelioğlu, 2020, s.133). Bu modelde anlatı izlencesinin değişim ve dönüşümlerini, kavşak noktalarını, olumlu-olumsuz geçişlerini tespit etmek mümkündür. Çalışılan eser tam bir anlatı özelliği göstermese de düş metaforu üzerinden bir anlatı izlencesi takip edilmiş ve bu yöntemle değişim, dönüşümler, metaforun olumlu-olumsuz geçişleri tespit edilmiştir.

Eserlerde kullanılan kiplerin anlama katkıları üzerine çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Kipin gramer yapısı ve anlamsal yapısı olarak iki ayrı işlevi ön plana çıkmaktadır. Bu durumda “kiplik” kavramı anlam açısından önem kazanmaktadır. “Kip ve kiplik temelde ayrı fakat birbirleriyle ilişkili olan iki kavramdır. Kip gramatikal bir yapı kiplik anlamsal bir olgudur” (Seçkin, 2014, s.15). Bu doğrultuda, çalışmamızda kiplerin anlama etki ettiği düşünülen bölümlerde kiplerin anlama etkileri ortaya çıkarılmıştır.

Zıtlıklar üzerine inşa edilen yapı da yine düş metaforu temelinde “oksimoron” kavramı üzerinden tespit edilmiştir. Kavramın ayrıntıları ilerleyen bölümlerde açıklanacaktır.

Son olarak Umberto Eco’nun “açık yapıt” kavramına göre, çalışılan eser üzerinde, makale sınırları içinde kalmak amacıyla kısa bir değerlendirme yapılmıştır.

## 1. RÜYA KAVRAMI

Rüya kavramı geleneksel yapısıyla birçok olayın başlatıcısı, ana unsuru olmuş, bu yönüyle birçok esere de konu olmuştur. Rüya, Türkçe Sözlük’te *Arapça 1. isim Düş, 2. isim, mecaz*

<sup>1</sup> Port-Royal kuramıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Martin J.N. (2020). The Port Royal Logic. The Internet Encyclopedia of Philosophy. <https://iep.utm.edu/portroyal/> (erişim 24.04.2022)



*Gerçekleşmesi imkânsız durum, hayal. 3. isim, mecaz Gerçekleşmesi beklenen ve istenen şey, umut anlamlarıyla verilmiştir* (Türkçe Sözlük, 2005, s. 1667).

Anlambilimsel açıdan rüya-düş göstergesine bakıldığında ise göstergenin her okuyucuya veya alıcıya bir anlam ifade ettiği görülmektedir. Russell'a göre işlevleri salt gönderimde bulunmak olan 'mantıksal özel adlar' vardır. Bir ismi anlamak için kişi ismin göndergesiyle tanışık olmak zorundadır (Lee, 2019, s. 31). Eserde düş göstergesinin "mantıksal özel ad" durumunda olduğu görülmektedir.

Kelimenin Türkçe karşılığı genellikle düş olarak verilmektedir. Anadolu sahasında rüya tâbirnâmelerine *tüş tabirnamesi* denilmiştir.<sup>2</sup> Türk kültüründe rüya kelimesine çeşitli karşılıklar verilmiştir, bunlar: düş, ağır basma, seyr, vakıa, zuhurat, düş görmek, karabasan, kara düş gibi kavramlardır (Bahadır, 2017, s. 18). Rüya kelimesi Divanu Lügatı't-Türk ve Kutadgu Bilig gibi eserlerde "tüş" şeklinde görülmektedir (Bahadır, 2017, s. 17).

Batı ve doğu kültüründe de rüya önemli bir yer tutmaktadır. Rüya kavramının çok çeşitli tanımlamaları yapılmıştır. Psikolog Carl Gustav Jung rüya için "Ruhsal bir oluşumdur, bilincin alışılmış verilerine ters düşer" derken, Freud "Rüyalar yalnızca akıl dışı arzuları dile getirmezler, çoğu kez insanların kendileri ve çevreleri hakkında farkına varamadıkları görüşlerinin, inançlarının bir belirmesidir rüya" demiştir. Abdulkadir Geylânî rüya için "İnsanın uyku hâlinde zulmet ve nuraniyeti görmesinden dolayı bu iki görüşte zuhur eden hâllerin hepsine birden verilen isimdir" demiştir. İbni Haldun rüya hakkında "Ruhânî bir şey olup uykuda iken insanî olan ruhun manalar âlemine dalması sonunda gayibten kendisine akseden varlıkların şekil ve suretini bir anda görmesinden ibarettir" der.<sup>3</sup>

Tarihî dönemlere baktığımızda özellikle İslami literatürde Hz. İbrahim'in, Hz. Yusuf'un rüyaları meşhurdur. Evliyâ Çelebi'nin ise ünlü Seyahatnâme'sini yazdığı seyahatlerine bir rüya sonucu çıktığı eserin giriş bölümünde anlatılır. Bunların dışında Oğuz Kağan destanında Oğuz Kağan'ın beyi Uluğ Türk'ün rüyası, Osman Gazi'nin rüyası, Akşemseddin'in İstanbul'un fethi sırasındaki rüyası, Süleymaniye Camisi'nin inşası öncesi Kanuni Sultan Süleyman ve Mimar Sinan'ın aynı anda gördüğü rüya gibi rüyalar Türk tarihinde meşhur olan ve anlatılagelen rüyalardır.

Bütün bu tanım, görüş ve hikâyelerden anlaşılan rüya kavramı her dönemde gizemini korumuş ve ilgi çekici bir metafor hâline gelmiştir.

## 2. RÜYA TABİRNAMELERİ VE İBNİ SİRİN

Bilinmeyi, gizli olanı anlama isteği insanın doğasında bulunmaktadır. Bu doğrultuda rüya kavramı da bütün gizemiyle oldukça dikkat çekicidir.

<sup>2</sup> Bkz. Baştürk, Şükrü (2018). Timur Ali bin Abdülkerim Tüş Tabirnamesi (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin). Bursa: Emin Yayınları.

<sup>3</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz.: Bahadır, Savaşkan Cem (2017). İbni Sîrîn Rüyalar Kitabı. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları. Günay, Umay (1993). Aşık Tarzı Şiir Geleneği ve Motifi. Ankara: Akçağ Yayınları. Zengin, Ahmet Yaşar (1997). Seyyid Süleyman'ın Tabirnamesi Üzerine Bir Çalışma. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Jung, Carl Gustav (1982). Bilinç ve Bilinçaltının İşlevi. İstanbul: Say Yayınları. Yüksel, H. Avni (1996). Türk İslam ve Tasavvuf Geleneğinde Rüya. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Tarih boyunca insanlar rüyada görülenlerin gizemini çözmeye çalışmışlardır. Bu amaçla tabirler yapılmış ve tabirname oluşturulmuştur. Tabir etme, yorumlama, yorma şeklinde anılan rüya tabiri birçok olayın ve eserin ana konusu, temel metaforu olmuştur. Tarihin en eski dönemlerinden beri rüya tabirlerine rastlamak mümkündür. Bu konuda ilk eser British Museum'da bulunan ve M.Ö. 2000 yılına tarihlenen Mısır papirüsüdür (Bahadır, 2017, s. 57).

İslam ve Türk dünyasında da rüya tabiriyle ilgili birçok eser yazılmıştır. İslam dünyasındaki en eski eserin Muhyiddin Arabî'ye ait rüya tabirnamesi olduğu kabul edilir (Bahadır, 2017, s. 57). Türk edebiyatında ise en eski rüya tabirnamesi olarak bilinen eser Süleymânîye yazma eserler kütüphanesi Antalya Tekelioğlu Bölümü 508 numarada bulunan Müşkil Güşâ isimli eserdir. Eser üzerinde doktora tez çalışması yapan Hatice Eminoğlu eserin tarihini M. 1486 olarak verir (2003, s. 12).

Türkiye yazma eserler kütüphanelerinde birçok rüya tabirnamesi nüshası bulunmaktadır. Bahadır'a göre İbni Sîrîn'den tercüme 6 adet tabirname nüshası bulunmaktadır (2017, s. 63-64). Bahadır'ın bilgi verdiği bu eserler arasında çalışmamıza konu olan eser bulunmamaktadır. Eminoğlu ise içinde İbni Sîrîn'den tercüme tabirnamelerin de bulunduğu 73 adet tabirname nüshası tespit etmiştir (2003, s. 7-8). Çalışmamıza konu olan eser de bu nüshalar arasında verilmektedir. Balaban 106 nüsha tespit etmiştir (2014, s. 119-126). Çalıştığımız eserin bilgisi de verilmiştir; ancak eserin varak sayısı vb. bilgiler elimizdeki eserle uyuşmamaktadır.

İbni Sîrîn'in Türkçeye tercüme edilen rüya tabirnamelerinin birçoğunun yazarı olduğu düşünülmektedir. İbni Sîrîn'in İslam Ansiklopedisi'nde verilen bilgilere göre 654 yılında Basra'da dünyaya geldiği, otuz sahabe ile görüştüğü kaydedilmiştir. Ayrıca onun yumuşak huylu, cömert, takvâ sahibi biri olduğu bilinmektedir. Tefsir, şiir ve hesap bilgisiyle meşhur olan Sîrîn hadisçilik ve fıkıh ilimlerine de hâkimdir. O, ilk rüya tabircilerindendir ve bu alanda en meşhur âlim olarak bilinir. Bu bilginin yanında daha çok tabirlerin kendisinden sonra yazılıp ona atfedildiği de ileri sürülmektedir. Onun bazı tabirleri İtalyanca ve İngilizceye de çevrilmiştir. 15 Ocak 729 tarihinde vefat etmiştir (Yücel, 1999, s.358-359).

### 3. KAYSERİ REŞİT EFENDİ KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN RÜYA TABİRNAME Sİ

Elimizdeki eser Kayseri Raşit Efendi Yazma Eser Kütüphanesi'nde 1374 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Karışık şekilde bulunan varaklarla birlikte eser 242 varaktan oluşmaktadır.

Eserin on altı fasıldan oluştuğu bilgisi girişte verilmektedir. Fasıllarla ilgili girişteki bilgiler şu şekildedir:

"Birinci fasl hadd ü mizacı beyan ider, faslû's-sani düşün aksamın bildürür, faslû's-salis nefsin ve ruhun zikrin bildürür, dördüncü fasl düşün alametlerle dürüstliğin bildürür, beşinci fasl düşün yalanın ve girçegin bildürür, altıncı fasl düşün ortasında tefavüt bazısının bazısı üzerine faziletin beyan ider, yedinci fasl halayık ortasında düşün farkın beyan eder, sekizinci fasl zeyc ü fal beyan eder, dokuzuncu fasl unutulmuş düşün marifetin beyan ider, onuncu fasl cahiller sözile düş tabir itmegi beyan ider, on birinci fasl ihtilafı beyan ider, on ikinci fasl düşü edeble ve şartla sual itmek beyan ider, on üçüncü fasl muteber tabire riayet

itmegin beyan ider, on dördüncü fasl tabir kaç vechiledür anı beyan ider on beşinci fasl ol meseleleri bildürür kim tabiri maklub olur, on altıncı fasl hak tealayı enbiyayı, evliyayı ve melaikeyi ve ashabı görmek marifetin beyan ider”(1b/9-15, 2a/19).

Eserin on altı bölümünün verildiği kısım 22 varaktan oluşmaktadır. Eserin devamında Muhammed Bin Sirin'den çeşitli olayların aktarımları, rüya ile ilgili ayet, hadis ve çeşitli rivayetler verilip açıklamalar yapılmaktadır. Çalışmamız eserin asıl kısmı olan 22 varak üzerinden yapılacaktır.

Yazarı belli olmayan eserin tarihi hicri 994, miladi 1585/1586'dır. Tarih bilgisinin verildiği kısımda eserin bir bayram günü tamamlandığı bilgisi verilmektedir. Sekiz ve dokuzuncu fasılların yazıldığı varaklar, bölümler eksiktir.

Eserin sekizinci varağının b kısmı sayfa üzerinde “haza kitab-ı tabirü'r-rüya bin sirinden mufassal ve on altı fasl üzeredir on üç varak aşağıda gelür bablar gaflet olunmaya” şeklinde bir bilgi bulunmaktadır. Bu notun eser dağınık şekilde bulunduktan sonra eklendiği düşünülmektedir.

Halka hitap eden eserler arasındadır. Açık sade ve anlaşılır bir dile sahiptir. Birçok nüshasının bulunması çok okunduğunun ve yaygın olduğunun kanıtı olarak gösterilebilir.

#### 4. RÜYA TABİRNAMEİ ÜZERİNDE GÖSTERGEBİLİMSEL İNCELEME

Edebî metin inşa edilirken bir üst dil oluşturulur. Okuma eylemi sırasında ilk karşılaşılan düzey üst dilin oluşturduğu yapı olsa da okuma eylemiyle birlikte alt metin ortaya çıkarılarak okuyucunun zihninde alt metnin inşasına başlanır. Bu durumda karşılaşılan dilin arkasını görebilmek önemlidir.

Metafor bir anlam olayıdır. Bir sözcüğün geçirdiği aşamalar sonucu başka sözcük ve kavramları da ifade edecek duruma gelmesidir. Metafor, “Kısaca anlamın bir yerden başka bir yere taşınması ve yeni, bambaşka bir anlamın ortaya çıkmasıdır. Kırmızı bir gülün aşkı çağrıştırması gibi” (Soygüder Baturlar, 2021, s. 23). Metafor yapısı sözlü dile hâkim olduğu gibi edebî metinlere de hâkimdir. “Biz farkında olmasak da konuşurken ağızımızdan dakikada ortalama altı metafor çıkar” (Eke, 2019, s. 239). Bir edebî metnin incelenmesinde metnin metafor yapısını, değişim dönüşüm durumlarını, yani metnin devinimsel yapısını tespit etmek gerekir. Bu bağlamda bir metnin biçimsel ve anlamsal açıdan eklemlenme noktaları bulunur. Bazı kavramlar ise eseri sunacağınız toplumun kültürel yapısına bakıldığında metafor hâlini almaya oldukça uygundur. “Göstergeyi kullanmak için uzun süre bir arada yaşayan bir topluluğun olması gerekir” (Kalelioğlu, 2020, s. 36). Kavramın geçirdiği değişim, dönüşümler ve kültürel sürüklenme, kavramı metafor olmaya hazır hâle getirir ve edebî eserin kullanımına sunar. Bu bağlamda rüya ve dolayısıyla düş kavramı temel metafor olmaya oldukça uygundur. Üzerinde çalıştığımız *Rüya Tabirnamesi* isimli eser temel eklemlenme noktalarını fasıllar yoluyla oluşturmuştur. Eser on altı ayrı fasıl üzerine kurulmuş ve rüya temel metaforu üzerinden yapı oluşturulmuştur. Rüya metaforu bir aktarım yoluyla, Arapça *ruya* sözcüğünün Türkçe karşılığı olan *düş* metaforuyla karşılanmış ve eserin geneli bu yönde devam etmiştir. Eserin temel izleği *düş* metaforu üzerinden



ilerlemiş, metaforun kavram alanına bu yönde eklemeler yapılmış ve yardımcı metaforlar oluşturulmuştur. Bu bağlamda düş metaforu temel alınarak değerlendirmeler yapılacaktır.

Eserlerde anlatımı kuvvetlendirmek için uygulanan diğer yöntem de zıtlıklardan yararlanmaktır. Oksimoron da denilen bu yapı bazı eserlerin anlam inşasında önemli yer tutmaktadır. “Oksimoron, dil bilimin konusudur ve zıt anlamlara sahip iki kelime veya ifadenin etki yaratması için kasıtlı olarak bir araya getirildiği bir konuşma ve yazım şeklidir (Soygüder Baturlar, 2021, s. 57). İncelenen eserin oksimoron yapısı üzerinde de durulacaktır.

Eserde ilk fasıla girmeden önce düş kavramıyla ilgili bazı bilgiler verilmiştir. Eserden alınan örnek cümleler varak ve satır numaralarıyla verilecektir.

Verilen bilgilerde şu satırlar dikkati çekmektedir: “*Bilgil kim ilm-i tabir begayet şerif ilmidür. Ol sebebden ki Hak Teala celle cela luh bu ilmi Yusuf Peygamber aleyhi’s-selama keramet kılmıştır*” (2a/11-12-13). Burada daha esere girerken rüya ya da düş tabir etmenin kuvvetinden, değerinden gücünden ve kutsallığından bahsedilmiştir. Bu yolla eserin değeri baştan belirtilmiş, tabir ilmüne yani yüzey yapıda rüya tabir etme yeteneği ve ilmünü ifade eden “ilm-i tabir” göstergesinin derin yapı göndermeleri arasına değer, güç kutsiyet katılmıştır. Verilecek olan düş metaforunun alt yapısı hazırlanmış, “ilm-i tabir”in ilahi bir güce sahip olduğu belirtilmiş, anlatı izlencesinde ilk değişim, dönüşüm, kavşak noktası oluşturulmuştur. Çok sayıda göndergesi olan ilk göstergenin “ilm-i tabir” şeklinde verilen tabir ilmi olduğu görülmektedir. Göstergeye olumlu anlam yüklenmiştir.

Kullanılan kipler ve ekler de anlamı doğrudan etkilemektedir. Eco bir örnek üzerine bu konuda “Hikâye birleşik zamanın yoğun olarak kullanılması, tüm olaya bir rüya tonu verir” demiştir (2019, s. 26). Kiplik kavramı da göz önüne alınıp, bu açılardan bakıldığında örnekteki “ilmidür”, “kılmıştır” sözcüklerindeki “-Dir” bildirme ekleri “kesinlik” anlamı kattığı görülmüştür. Bu yolla ilahi yönüyle anlatılan olayların kesinliği vurgulanmıştır.

Sonra rüyanın geçerliliği, değeriyle ilgili anlatımlar başlamaktadır: “Muhammed Mustafa’ya sallallahu aleyhi vesellem vaki oldu, bu oldu ki düşünde bir ferişte gördi eyitdi kim bişaret olsun sana ya Muhammed ki Hak teala seni cemi peygamberlerden güzide eyledi” (2b/2-3). Bu örnekte düş metaforu ilk defa kullanılmış ve düş metaforu üzerinden takip edilen anlatı izlencesinin başlangıç noktası oluşturulmuştur. Yüzey yapıda uyurken zihinde oluşan olay ve düşünceler olarak tanımlanabilecek düş metaforunun Peygamberin rüya görmesi ve bunun bir melek tarafından yorumlanması yoluyla derin yapısına kutsallık ve bunun yanında müjde, üstünlük, habercilik anlamları eklenmiştir. Düş metaforuna olumlu anlamlar yüklenmiştir. Düş metaforunun yüzey yapısı tekrara düşmemek adına bundan sonraki bölümlerde verilmeyecek, doğrudan metaforun derin yapı göndermeleri ifade edilecektir.

Kullanılan kip eklerine bakıldığında “oldı”, “gördi” “eyitdi (söyledi)”, “eyledi” sözcüklerinde görülen geçmiş zaman eki kullanıldığı görülmektedir. Kiplik değer açısından ise bu kullanımla yine olaya şahit olduğu vurgulanmış ve “kesinlik” anlamı katılmıştır. Gerçeklikle bağ ve inandırıcılığın artırılması hedeflenmiştir.

Yine aynı varakta şöyle bir bölüm bulunur: “Muhammed Mustafa aleyhi’s-salatü’s-selam kırk yaşındaydı ki vahiy geldi ve altmış üç yaşında darü’l-bekadan, darü’l-fenaya ricalet itdi rahmetullahi teala vechile ricalet ortasında yigirmi üç yıl bu yigirmi üç yılda her ne kim olıcakdur

cemi düşünde görürdü” (2b/10-14). Peygamberliğin gelişi ve dünyadan ahirete geçişin yani ölümün anlatıldığı bu kısımda düş metaforu gelecekte haber veren bir olay konumundadır. Metaforun derin yapısına, gelecekte haber verme, yol gösterme anlamları eklenmiştir. Olumlu anlam devam ederken düş metaforu anlatı izlencesindeki ilk dönüşümünü gerçekleştirmiştir.

İlk bölüme giriş fasl-ı evvel adıyla yapılmaktadır: “Fasl-ı evvel düşün hadd ü mizacın beyan ider” (3b/7). Düşün sınırlarının ve tabiatının anlatılacağı kısım olarak verilmektedir. Düş metaforu bu anlatımda olumlu ya da olumsuz bir anlam ifade etmemektedir. Düş metaforunun derin yapısına sınır, sınırlılık anlamları eklenmektedir. Fasıllar tek tek ele alınmaya başlanarak anlatı izlencesi açısından yeni bir dönüşüm, kavşak noktası oluşturulmuştur.

Bu bölümde rüya görmenin ilk adımı olan uykudan bahsedilmiştir: “Bilin ki uykunun vücudu ter ü mutedil buharlardan olur ki taamdan sonra tenden dimaga mütesaid olur” (3b/8-9). Uykunun yemekten sonra tenden akla, beyne yükseleceği ifade edilir. Bu bölümde birkaç defa kullanılan uyku göstergesi de metaforlaşmış ve yardımcı metafor olarak kullanılmıştır. Yüzey yapıda, bilincin çevredeki uyaranlara kapalı olması hâlindeki dinlenme durumu olarak ifade edilebilen uyku metaforunun derin yapısına aklı etkileyen, vücudu etkisi altına alan, etkili göndermeleri eklenmiştir. Anlatı izlencesinde metafor değişikliğiyle bir dönüşüm görülmektedir.

Uykunun anlatılmaya devam edildiği bölümler şöyledir: “Ve bazı hükema eydürler ki uyku istimalin ruh kovmakdur” (3b/13). Burada uyku göstergesinin derin yapısına güç, iyileştirici güç, kötülükten uzaklaştırma göndermeleri eklenmiştir. Anlatı izlencesinde uyku göstergesinin dönüşümü gerçekleşirken olumlu anlamı bulunmaktadır. Kiplik değer açısından bakıldığında bildirme eki kesinlik anlamı katmıştır.

Uyku ile ilgili anlatımlarda bir diğer örnek şöyledir: “Ziraki dimag kuvvetlerinün rahatıdur yani hayale ve fikre ve zikre kuvvet ve rahat andan gelür kuvvetlerinün asayışı uykuyadur” (3b/15, 4a/1-2). Burada uyku göstergesinin derin yapısına kuvvet verme, güç, rahatlatma, görev alma, etkili olma göndermeleri eklenmiştir. Uyku metaforu olumlu anlamdadır. Kiplik açısından bakıldığında bildirme ekinin verilen bilgilere kesinlik anlamı kattığı görülmektedir.

Bu bölümde düşünle ilgili şöyle denilmektedir: “Hükema eydürler ki düş iki dürlüdür tabii ve biri gayri tabiidür tabii oldur ki kuvvet-i tabiate kuvvet virür zira hararet-i aziz bundan olur yani tenin hararet-i asliyyesini tenin içinde hıfz ider çün ziyade uyuya” (4a/9-11). Burada tabii yani doğal düşün etkilerinden bahseder. Bu etkileri “hükema eydürler” yani “ilim adamları, hüküm verenler söylerler” şeklinde ilim adamlarının ağzından verilerek inandırıcılığın artırılması hedeflenmiştir. Bu yöntem eserin birçok yerinde “İbrahim Kirmâni eydür, Danyal Hakîm eydür, Cafer-i Sadık eydür, hakîmler eydür, Muhammed Bin Sirin eydür” şeklinde kullanılmıştır. Düş doğal kuvvetin kaynağı olarak görülmektedir. Ayrıca düş vücut sıcaklığını muhafaza eder ve derin uykuya geçişi sağlar. Bu durumda derin yapıda düş metaforuna tutma, koruma, yarar sağlama göndermeleri eklenmiştir. Metaforun anlamı olumludur. Kiplik açısından bakıldığında, “dürlüdür”, “tabiidür”, “oldur” sözcüklerinde bildirme eki kullanılarak kesinlik anlamı katılmış, devamında “virür”, “olur”, “hıfz ider” sözcüklerinde geniş zaman kullanılmış ve hikâyeye etme, genel-geçerlik gibi anlamlar katılmıştır. “Uyuya” sözcüğündeki istek kip ekiyle de “için, gereklilik” anlamları katılmıştır.

Bir sonraki örnekte doğal olmayan düş anlatılmaktadır: “Ol düş gayri tabiidür üç dürlüdür birisi kan mizacının fesadından olur ikinci ahlatın karışmasından bazısının bazısı üzerine ziyade olmasından olur ve galiz yimekten olur” (4b/3-6). Doğal olmayan, yani zararlı düşün vücuttaki kana bir zarar gelmesinden, vücudu oluşturan unsurların dengesinin bozulmasından, kötü ve çok yemekten olduğu ifade edilmektedir. Burada düş metaforunun derin yapısına etkilenme, insan vücudundaki duruma göre şekil alma, değişkenlik gösterme ve doğal durumun dışına çıkma anlamları katılmaktadır. Düş metaforu aktif durumdan pasif duruma geçmiştir. Kiplik açısından bakıldığında geniş zaman kip ekleriyle genel geçer gerçekliğin anlatıldığı görülmektedir.

Bu bilgiler verildikten sonra ikinci fasıla geçilmektedir: “İkinci fasl düşün aksamından ve acayiblerinden bildürür” (5a/2). İkinci bölüme geçilir ve burada düşün bölümlerinin olduğu ve hayretler içinde bırakan değişik, garip taraflarının olduğu, bunların anlatılacağı ifade edilir. Düş metaforunun derin yapısına ilginçlik, bölümlenebilirlik, çeşitlilik göndermeleri eklenir. Anlatı izlencesinde dönüşüm gerçekleşmiştir.

Düşün çeşitlerini anlatan bölüm şu şekildedir: “Hakim eydür düş ehilde iki vech üzerine delalet ider biri ol düşdür ki ahvalin hakikatin beyan idici ola ikinci işin serencamın zahir idici olur” (5a/7). İki tür rüyadan bahsedilmektedir. Biri belirli durumların ya da yaşananların gerçekte ne ifade ettiğini anlatır, diğeri ise başa gelen bir olayın sonunda ne olacağını ortaya koyar. Bu durumda düş metaforunun derin yapısına gerçeklik, işin aslını bilme, olayların arkasını görme, bilginlik, aslında ne olduğunu bilme, çözebilme ve geleceği, sonu bilme göndermeleri eklenmektedir. Metaforun anlamı olumludur.

Rüyayı açıklamaya devam ederken ikiye ayrılan rüyanın tekrar bölümlere ayrıldığı bilgisi verilmektedir: “Ve bu iki asl dört kısım üzerine münkasımdur birisi buyurucu düşdür ki çü zacir yani men idici dirler” (5a/5-8). Dört tür rüyadan bahsedilmiş ancak üç tür hakkında açıklama yapılmıştır. Birincisi emir verici, yasaklayıcı rüyadır. Burada düş metaforunun derin yapısına, emir, yasak, hüküm verme, yönlendirme, güçlü etki, haber verme gibi göndermeler eklenmiştir.

“Üçüncü korkuducu düşdürki ana hab-ı münzir dirler” (5a/6). Üçüncü olarak korkutucu düş anlatılmıştır. Bu rüyaya korkutan, ihtar eden rüya denildiği bilgisi verilmiştir. Burada düş metaforunun derin yapısına korku, çekinme, uyarı, dikkat gibi göndermeler eklenmiştir. Düş metaforuyla ilgili anlatı izlencesinde bir dönüşüm gerçekleşmiş ve metafor olumsuz anlamlı olarak kullanılmıştır.

“Dördüncü beşaret idici düşdür ki ana hab-ı mübeşşir dirler” (5a/7) Dördüncü olarak müjdeleyici rüya verilmiştir. Burada düş metaforunun derin yapı göndermeleri arasına müjde, iyilik, aydınlık, haber verme gibi göndermeler eklenmiştir. Anlatı izlencesi açısından düş metaforunun tekrar olumlu anlama geçişi bulunur.

Eserde rüyanın çeşitlerinden bahsedilmeye devam edilir: “Muhammed Bin Sirin eydür düş iki kısımdur birisi muhkemdür ol dürüst ve rastdur ve biri azgasdur on ot renginde olur ol muhtelifdür her neviden bile olur” (5b/1-3). Burada rüya tabiri üzerine eser yazmış ve bu konuda bilgin konumunda olan, eserinden tercüme yapılan Muhammed Bin Sirin’den aktarım yapılarak bilginin gerçekliği vurgulanır. Rüyanın iki çeşidinden bahsedilirken birinin anlamı kesin ve açıktır, biri ise karışıktır. Anlamın açıkça ortada olduğunun ifade edildiği dürüst ve doğru denilen

kısımda, düş metaforunun derin yapı göndermeleri arasına sağlamlık, açıklık, kesinlik, doğruluk, dürüstlük eklenmiştir. *Adgas* göstergesiyle ifade edilen ve farklı, çeşitli olduğu vurgulanan kısımda düş metaforu ota benzetme yapılarak karışıklık ifade edilmiştir. Düş metaforunun derin yapısına, karışıklık, yoruma açıklık, muğlaklık, net olmama gibi göndermeler eklenmiştir. Anlatı izlencesindeki dönüşüm devam ederken düş metaforuna ilk olarak olumlu daha sonra olumsuz anlam yüklenmiştir.

Bir sonraki örnek şu şekildedir: “Ol düş ki yalan olmaya üç veche üzerinedür birisi hab-ı himmetdür ikincisi hab-ı illetdür üçüncü hab-ı divdür” (5b/6-7). Burada rüyanın çeşitleri üzerine bilgi verilmeye devam edilmiştir. Devamında bu çeşitler hakkında açıklamalar yapılmıştır: “Amma hab-ı himmet oldur ki uyanıklıkla bir nesnei endişe ider çünküüm uyuya heman ol endişesin görür” (5b/7-8). Burada gerçek hayatla rüya arasında doğrudan bağlantı kurulmaktadır. Düş metaforu rüya ile gerçek arasında bağlantı kurma konusunda bir yardımcı olarak görülmüş ve düş metaforunun derin yapı göndermeleri arasına gerçeklik, bağlantı, gerçeğin doğrudan yansıması gibi kavramlar eklenmiştir. Bir sonraki açıklamada şöyle denilir: “Ve hab-ı illet oldur ki bir kimsenin endamına zahmet irişir veya hod hastalık araz olur çünkim uyuya ol haletkim anun mizacına galib olmuşdur ol sebebden sehmnak nesne görür” (5b/9-12) Hastalıklı düş anlatılmaktadır. Hastalık belirtileriyle ve vücudunda sıkıntılarla bir kişi uyursa onun algısına o durumun hâkim olduğu ve bu sebeple korkutucu nesnelere gördüğü ifade edilir. Burada düş metaforunun derin yapı göndermeleri arasına korku, korkutuculuk, hastalık, somut beden durumunun soyut olan rüyaya etkisi gibi eklemeler yapılmıştır. Anlatı izlencesinde düş metaforu yine olumsuz anlamdadır. Kiplik açısından bakıldığında geniş zaman kip ekiyle yine hikâye aktarma anlamı yansıtılmıştır. Üçüncü tür rüya ise şu şekilde anlatılır: “Ve hab-ı div oldur ki andan gusl itmek gerek veyahut na mümkün nesnelere göre” (5b/12). Burada düş metaforunun derin yapı göndermeleri arasına pis, kirli, kirleten, akıl dışı, imkânsız, gerçek olmayan anlamları eklenmiştir. Rüyanın türleri anlatılırken düş yerine rüya anlamına gelen Farsça “hâb” kelimesi kullanılmıştır. Bu kısımda “hâb” kelimesi düş metaforunun yerini almıştır ve bir metafor geçişi söz konusudur.

Rüya türleri anlatılmaya devam etmektedir: “Hab-ı acayib dahı oldur ki bir kimse olur ki hatır künd olur amma düşinde zeyrek olur ve şiirler eydür ve her ne kim işide yadında dutar uyanıcak işitdügin diyüvirür ve çok cahil kişiler olur ki düşinde sözlerin söyler çünkim uyana ol sözleri girü zikr ider ol hak tealanun kudretindendür” (5b/15, 6a/1-5). Acayip yani ilginç olan rüyanın şekillerinden bahsedilmektedir. Akılsız olanın rüyada zeki olduğu rüyada duyduklarını bile hafızasında tuttuğu, cahil olanın rüyasında söylediği sözleri uyandıığında tekrar ettiğinden bahsedilmektedir. Burada rüya metaforunun derin yapısına ilginçlik, akıl verme, zihni açma, zekâyı geliştirme gibi göndermeler eklenmiştir. Bir diğer açıdan bakıldığında eserin bu kısmında anlamı güçlendirmek için oksimoron yapısı kullanılmıştır. *Hatır künd* yani hafızası keskin olmayan, *zeyrek* yani akli başında, hafızası güçlü, zeki anlamlarına gelen kelimelerin zıtlıkları kullanılmıştır. Cahil kelimesine karşılık doğrudan zıtlık verilmesi de anlatımda zıtlık oluşturularak bir oksimoron yapısı kurulmuştur.

Bir sonraki bölüme şu sözlerle geçilir: “Üçüncü fasl ruhu ve nefsi zikr ider” (6a/13-14). Bu bölümde ruh ve nefis kavramlarından bahsedileceği anlatılır. Devamında bu iki kavram için şunlar söylenir:

“Dahı nefsile ruh ortasında ihtilaf vardur bazılar eydürler ki ikisi birdür anlarun delili oldur ki arab kavlinde anlarun kelamlarından nefsün sekiz manisi vardur bir nefes ve can ve kan ve ab yani karındaş ve himmet ve vücud yani varlık ve ayn yani göz ve ruhun dahı on iki manisi var bir can ve nesim yani havf ve Cebrail ve rahmet ve vahiy ve şadlık ve efsun ki bir kişinin üzerine okurlar ve hayat ana ölüm olmaya ve ferişte ki o yalnız bir saf ola” (6b3-11).

Burada temel metafor olan düş metaforu kullanılmadan ruh ile nefis karşılaştırması yapılmıştır. Bu kavramlar verilmeden ihtilaf yani anlaşmazlık uyuşmazlık anlamlarındaki kelime verilerek temel bir zıtlık olduğu söylenmektedir. Ancak can, hayat gibi kavramlar eşleştirilerek ruh ve nefis kavramlarının aynı olduğunu savunanların görüşleri de ifade edilmiştir. Yüzey yapıda vücuttan ayrı bir varlık veya can olarak ifade edilebilecek ruh ve yeme içme, dünyaya ait ihtiyaçların bütünü olarak ifade edilebilecek olan nefis göstergelerinin derin yapı göndermeleri arasında, hayat, varlık sebebi, hayat suyu, mutluluk, kutsal güce dayanma, büyü, sihir gibi göndermeler eklenmiştir. Ruh ve nefis arasında “ihtilaf” kavramı ile ifade edilen bir anlaşmazlık bir zıtlık olduğu başta verilse de “bazıları eydürler ki ikisi birdür” şeklinde bir geçiş yapıp kavramlarının çoğunlukla ortak yönleri verilmiştir.

Can ve ten temel zıtlığından yararlanılarak yeni bir oksimoron yapısı kurulmuştur. Örnek şu şekildedir: *Ve ulema eydürler ki düş gören candur ki tenden taşra çıkup göge uruc ider ve her ne kim işidür görür önünde döner ve gerü tene gelür* (6b/12-14). Can ve ten göstergeleri arasındaki zıtlık, anlamın bir parçası olan oksimoron yapısını oluşturmuştur. Yüzey yapıda yaşam, hayat olarak tanımlanabilecek can göstergesinin derin yapı göndermeleri arasında, tenin içinde olma, dışarı çıkma, yükselme; yüzey yapıda, vücut anlamında olan ten göstergesinin derin yapı göndermeleri arasında ise sahip olma, canı tutma, muhafaza etme gibi anlamlar eklenmiştir. Düş temel metaforunun derin yapısına etkileme, olaylara sebep olma, gerçek ve hayal, somut ve soyut arasında bağlantı kurma gibi göndermeler eklenmiştir. Can göstergesi özelinde de hem tenin içinde olduğu hem dışına çıkıp yükseldiği durumlar değerlendirilerek iç-dış zıtlığından kaynaklanan yeni bir oksimoron yapısı oluşturulmuştur.

Bu kısımlarda ruh, nefis, can, ten kavramlarının temel metafor olan düş metaforunun anlam düzeyini tamamlamak üzere kullanılan yardımcı metaforlar olduğu söylenebilir.

Sonraki bölüme şu şekilde geçilmektedir: “Dördüncü fasl düşün alametleriyle dürüstlüğün beyan ider” (7a/2-3). Bu bölümde rüyanın belirtileri, işaretleri yani tabir edilmek için alınan mesajlar ve rüyanın nasıl doğru kabul edileceği üzerinde durulmuştur. Bölümün devamında şu bilgiler verilmektedir: “İbrahim Kirmani eydür Eger bir kişi dilese kendü düşünin dürüstlüğün ve rastlığın bile cehd eylesün taharet üzerine uyuya ve sag yanı üzerine yata ve Hak Teala zikr eyleye ve çok yimeye ve aç olmaya ta kim dürüst gele”(7a/4-7). Bu kısımda rüyanın doğru ve gerçek olmasının şartları üzerinde durulur. Şartlar arasında temiz uyuma, sağ yanına yatma Allah’ı zikretme, çok yememe ve aç olmama verilir. Düş metaforunun derin yapı göndermeleri arasında



gerçeklik, gerçek hayatı etkileme ve gerçekliğin bir şarta bağlanması, gerçek hayatta yapılacak bazı işlerin rüyaya etkisi gibi anlamlar eklenir.

Bu bölüm şu şekilde devam eder ve sonlandırılır: “Muhammed Bin Sirin eydür halayık düş görürler ki ol anın layık olmaya anun tevili kendü kavimlerinden birisine racidür ve dahı vaki olur ki avrat görür tevili erine raci olur” (7a/7-10). Bilginin güvenilirliğini arttırmak için rüya tabirinin üstadı kabul edilen Muhammed Bin Sirin’den bilgiler aktarılmaktadır. Rüyanın yorumu söz konusu olduğunda rüyayı, rüya görenin kendisi değil kendi kavminden birinin yorumlaması gerektiği ve kadın görse tabirinin eşi tarafından yapılabileceği bilgisi verilir. Bu durumda düş metaforunun derin yapı göndermeleri arasına yorumlanma, başkası tarafından yorumlanmasının şart olması, yorumlanmasının şarta bağlı olması, yorumlanmasının zor ve değerli olması gibi anlamlar eklenir. Yardımcı metafor olarak “tevil” yani yorumlama kavramı kullanılmaktadır.

Bir sonraki bölüm şu şekilde başlar: “Beşinci fasl düşün yalanın ve girçeğin beyan ider” (7a/11-12). Bu bölümde rüyanın ya yorumlanmaya uygun yani gerçek ya da yorumlanmaya uygun olmayan yani yalan olması durumu hakkında bilgi verilir. Bölüm şöyle başlar: “Halayık muhtelifdür şekilde ve surette ve tabide kadd u kametde ve biri birine söz söylemekde ve biri birine benzemekde” (7a/13-14). Burada insanların tabiatının, boyunun, fiziki özelliklerinin, konuşmasının yani her yönünün farklı olduğundan bahsedilmektedir. Devamında şöyle denilir:

“Çün tabiatda kan galib olsa eti çok yimekten ve helva vü şarab ve bunla benzer ne varsaki kan ziyade ider düşinde ekser kan aldirmek ve hacamat ve hub kokulu nesnelere ve şadlık görür ve anın gibi kişün teni semiz olur ve yüzinde neşat görünür her ki anun mizacı sevdavi veya balgami veya safravi ola anun düşüne itibar az olur ve illa ol tabiat ki demevi ola veyahud hadd itidalde ola düşü muteberdür” (7a/15, 7b1-7).

Eğer vücutta kan fazla olursa -bu durum da çok yemeye, helva ve şarap yemeye bağlanmıştır- rüyasında vücuttan kirli kanı çıkarıp vücudu rahatlatmaya dayalı bir işlem olan hacamat işlemi, güzel kokulu nesnelere, mutluluk göreceği ifade edilir. Öyle insanın vücudunun güçlü kuvvetli olacağı belirtilmiştir. Ancak o kişinin mizacı vücudun unsurlarından birinin diğerine göre fazlalığı üzerine (sevdavi) veya pis vücut sıvıları üzerine olacağı (balgami ve safravi), belirtilmiştir. Bu durumda rüyaya fazla güvenilmeyeceği söylenir. Ancak vücut zaten aslında kanın hâkim olduğu bir vücutsa veya kan belli bir sınırdaysa rüyanın geçerli olacağı ifade edilir. Burada düş metaforunun derin yapı göndermeleri arasına vücut yapısına bağlılık, somut-soyut bağımlılığı, vücut unsurlarından etkilenme, vücutla paralel olma gibi anlamlar eklemiştir. Somut-soyut, iyi-kötü, geçerli-geçersiz kavramları üzerinden oksimoron yapısı kurularak anlamın oluşumuna katkı sağlanmıştır. Kiplik açısından bakıldığında geniş zaman ekiyle hem hikâye etme görüntüsü oluşturulmuş hem de anlamın kesinliğine katkı sağlanmıştır. Bildirme ekiyle de kesinlik anlamı pekiştirilmiştir. Anlatı izlencesinde olumlu-olumsuz geçişleriyle bir dalgalanma sağlanmıştır.

Bir sonraki bölüme geçiş şu şekildedir: “Altıncı fasl düşler ortasında tefavüt bazısının bazısı üzerine faziletin beyan ider” (7b/8-10). Bu bölümde rüyanın farklılıkları değerli ve değersiz olanlar üzerinde durulur. Daha bölümün girişinde bir oksimoron yapısı kurulacağı belirtilmiştir.

Devamında: “Muhammed Bin Sirin eydür düşün sahibi ikiden taşra degildür ya mümin veya kâfirdür bunların aslı dört nev üzerinedür bir padşahlar ve kadılardur ve bay kişiler ve na balig oglancıklardur” (7b/10-13). Burada rüyayı gören kişilere göre çeşitlendiğinden bahsedilmiştir. İlk olarak mümin-kafir zıtlığı üzerinden sonra da sayı verilip kişilerin makamları ve durumları üzerine karşılaştırma yapılarak oksimoron yapısı kurulmuştur. Düş metaforunun derin yapı göndermeleri arasına kişiye bağlı olma, makama bağlı olma ve buna göre değeri değişme, çeşitlenme anlamları eklenmiştir.

Sonra şu şekilde devam eder: “Ve padşahlar düşünün gayri düşler üzerine ol kadar fazilet vardır ki padşahun raiyeti üzerinedür padşaha mukarreb olanların düşü karibdür hassa ki eger müslih olalar” (7b/13-8a/1) Burada görülen rüyanın kişilere göre değiştiği anlatılmaya devam edilmektedir. Padişah rüyasının başka rüyalara göre üstünlüğü o kadar çoktur ki padişaha tabi olan halka bile etki eder. Halk üzerinde iyileştirici etkiye sahiptir. Bu kısımda düş metaforunun derin yapı göndermeleri arasına farklılık, iyilik, iyileştirme, üstünlük, değer kavramları eklenmiştir. Kiplik açısından bakıldığında bildirme eki kesinlik sağlarken istek kipi “olalar” kelimesinde gelecek zamanda gerçekleşecek olay anlamı katmıştır. Anlatı izlencesinde net bir olumluluk hâli bulunmaktadır.

Kadınların rüyası şöyle anlatılır: “Kadılar düşü ulema ve fukaha üzerine ol kadar fazilet vardır bu kıyas üzerine yine ulu kişilerin düşünün üzerine fazilet vardır” (8a/1-3). Burada kadınların gördüğü düşün üstünlüğü aktarılmaktadır. Düş metaforunun derin yapı göndermeleri arasına karşılaştırılabilirlik, dereceli olma, üstünlük ve değer kavramları eklenmiştir. Kiplik açısından bildirme ekiyle katılan kesinlik anlamı devam etmiştir. Anlatı izlencesinde durum yine olumludur.

Rüyası değerlendirilen diğer kişiler ergenlik çağına gelmemiş çocuklardır: “Amma na balig oglancıklar düşünün iki kolı vardır bir oldur ki dürüst ve rastdur tiz hasıl olur ikinci kol oldur ki oglancıklar düşünün tevili olmaz anuñün ki akılları kifayet mikdarı olmaz ve mest kişinün düşleri dürüst olmaz” (8a/4-8). Ergenlik çağına gelmemiş çocukların düşlerinin iki tür olduğu birinin doğru ve dürüst, birinin ise yorumunun olmayacağı çünkü akıllarının yeterli seviyede olmadığı anlatılır. Sarhoşların da aynı durumda olduğu ifade edilir. Burada düş metaforunun derin yapı göndermeleri arasına doğruluk-yanlışlık, yorumlanabilirlik-yorumlanamazlık, güvenilirlik-güvenilmezlik kavramları eklenmiştir. Verilen zıtlıklar üzerinden ve karşılaştırma da yapılarak oksimoron yapısı kurulmuştur. Bir sonraki bölümde kâfirlerin rüyasından bahsedilir:

“Muhammed Bin Sirin eydür anların dahı düşleri rast gelür zira çok kafirler olur ki düşleri rast olur nitekim Safiyye ki Hayber melikinın kızdı düşünde gördiki ayla güneş göğden gelürler anun koynına girerler çün turup babasına bu düşü arz itdi ol melun hışm idüp yüzine tapanca urdı şöyleki yüzi göğerdi ve eyitdiki Muhammed bu kalayı feth ider ve seni esir idüp helallığa alur bir müddetden sonra Müslümanlar Hayberi feth itdiler ve Safiyyeyi peygamber hazret helallığa aldı” (8a/9-15, 8b/1-2).

Burada kâfirlerin bazı rüyalarının doğru olabileceğinden bahsedilirken bir hikâye örnek verilmiş ve ilk defa rivayet aktarma yoluna gidilmiştir. Görülen bir rüyanın bir kalenin fethine

işaret olduğu ifade edilmiş ve kâfirlerin rüyalarının bile bazen doğru olabileceği vurgulanmıştır. Kiplik açısından geniş zaman kipi önce kesin gelecek zaman kavramını karşılayacak şekilde sonra da hikâye anlatılırken akışı sağlama amacıyla kullanılmıştır. Anlatı izlencesine bir hikâye, rivayet eklenerek önemli bir kavşak noktası oluşturulmuş ve dönüşüm sağlanmıştır.

Altıncı fasıl olarak ifade edilen bu bölümde düş metaforu üzerinden karşılaştırmalar yapılmış, zıt kavramlar kullanılmış ve baştan sona oksimoron yapısı oluşturularak anlam alanına ciddi katkı sağlanmıştır.

Bir sonraki bölüm şu şekildedir: “Yedinci fasıl bu halayık ortasındaki düşleri beyan ider (8b/3-4) Halk arasındaki rüyaların farklılıklarından bahsedilecektir: Müslimanlar düşü kafirler düşünden yigrekdür ve rastdur ve âlimler düşü cahiller düşünden yigrekdür” (8b/5-6). Burada doğrudan karşılaştırma yapılır. Zıtlıklar üzerinden anlam aktarılarak bir oksimoron yapısı kurulduğu görülmektedir. Düş metaforunun derin yapı göndermeleri arasına doğruluk, iyilik, karşılaştırılabilirlik kavramları eklenmiştir.

Aynı bölümün devamında rüyalar doğrudan anlatılıp Muhammed Bin Sirin tarafından tabirler verilir. Doğrudan rüyadaki olayların tabirine başlandığı, ayrıca nesnelere değil de olayın karşılığı verildiği için anlatı izlencesinde bir kavşak noktası oluşturulur ve dönüşüm gerçekleşmiştir. Şu şekildedir:

“Bu kıyas üzerine nitekim altıncı fasıl da beyan olındı ve eydürler ki bir kişi Muhammed Bin Sirinden sual itdikiim ya şeyh bu gece düşimde gördüm ki bir cemaate varup ezan okurın Muhammed Sirin eyitdiki seni tutup berdar iderler ve bir kişi dahı gelip yine bu düşü sual itdi Muhammed Bin Sirin ana didi ki varup hac idesin şakirdleri bunu işidüp didiki ya üstad bir saatde bu düşü iki dürlü tevil itdünüz sebep nedür cevab virdikim birinün üzerine bakdım alamet-i fisk gördüm Hak Teala'nın bu kavli üzerine tabir itdimki el-ayet ... amma evvel birisinin üzerine bakdum alamet-i salah gördüm anun düşünü bu ayetle tabir itdimki Hak Teala buyurur ...” (8b/6-15, 9a/1-3).

İki kişinin gördüğü aynı rüya bile kişilerin özelliklerine göre rüya yorumcusu tarafından farklı yorumlanmaktadır. Bunun sebebi yorumcunun rüyayı anlatan kişilerde gördüğü farklı durumlardır. Burada anlatılardan düş metaforunun derin yapı göndermeleri arasına kişinin durumuna bağlılık, hayata yön verme, gören kişinin yapacaklarını belirleme, gelecekte haber verme gibi kavramlar eklenmiştir. İki kişinin karşılaştırılması, farklı hâller üzerine yapılan farklı yorumlara bakıldığında doğrudan kelimeler üzerinden olmasa da anlama katkı sağlayan bir oksimoron yapısı kurulduğu görülmektedir. Bu bölümde geçen “itdünüz” kelimesindeki şahıs ekiyle “siz” hitabının ve “saygı” duyulan kişiye siz denilmesinin 16. yüzyıl eserinde de görülebildiği tespit edilmiştir. Kiplik açısından bakıldığında hikâye edilirken kullanılan görülen geçmiş zaman ekiyle olayın doğrudan aktarımı anlamı verilmiştir.

Aynı bölümün devamı şöyledir: “Cafer-i Sadık eydür ol düş ki gündüz gördise olur ki anun tabir dahı ol günde sadır ola ve ol düş ki gece görünür ola ki anun tevilü altı ayda zuhur ide yahud bir yılda” (9a/4-6). Rüyanın tabirinin görüldüğü zamana göre değişikliği üzerinde durulmaktadır. Gece ve gündüz zıtlığı kullanılarak oksimoron yapısı kurulmuş ve anlam buraya dayandırılmıştır.

Düş metaforunun derin yapı göndermeleri arasına zamana bağlılık, zamana göre değişim, gerçekleşme zamanının uzunluğu gibi anlamlar eklenmiştir. Kiplik açısından bakıldığında istek kipi eki yine kesin gelecek zaman anlamı vermiştir. Devamında gece-gündüz vakitlerinde görülen rüyalar anlatılmaya devam edilirken zaman açısından daha fazla ayrıntıya girilmiştir: “Hükema eydürler ki gice görinen düşün delili kavi olur gündüz görinen düşün tevilinden düş ki gicenin evvelinde göreler rast olmaya ve dürüstrek düş oldur ki anı seher vaktinde göreler anı melaike levh-i mahfuzdan göstereler” (9a/10-15). Burada yine gece ve gündüz görülen rüyanın farkından bahsedilirken gece ve seher vakitlerinde görülen rüyanın doğrulu vurgulanmıştır. Gece-gündüz zıtlığı üzerine oluşan oksimoron yapısı tekrar kullanılmıştır. Gelecekte olacakların yazılı olduğu levhadan alınanların seher vakti ve sonrası rüyalarında gösterildiği belirtilmiştir. Burada düş metaforunun derin yapı göndermeleri arasına ilahi güçten haber verme, iki dünya arasında bağlantı kurma, zamana bağlılık, doğruluk-yanlışlık, gerçek hayata etki kavramları eklenmiştir. Kiplik açısından bakıldığında istek kipiyle önce şart sonra kesin gelecek zaman anlamları verilmiştir.

Sonra rüyayı görenin el hareketlerine göre yorumlar getirilmektedir:

“Muhammed Bin Sirin eydür ol düşün sahibine diyeler ki elinü kendü endamlarından bir endamına koya muabbir nazar eyleye eger sail elini başı üzerine korsa eyde ki dag görmüşsin eger elini üzerine korsa düz yir görmüş ola eger göz üzerine korsa su görmüş ola eger burnına korsa tag etegin görmüş ola eger kulagina korsa çukurlar görmüş ola eger sakalina ve bıyığına korsa otlar ve ağaçlu mişeler görmüş ola eger bogazına korsa bir delik görmüş ola eger karnına korsa ırmak ve çay görmüş ola eger omurına korsa köşk veya manzara görmüş ola eger bazusuna korsa yemiş ağacı veya yemiş görmüş ola eger bileine korsa ağac görmüş ola eger baldırına koya yemişsiz ağac görmüş ola eger topuguna korsa böcekler görmüş olur bu kıyas üzerine tevil ideler” (9b/14-15, 10a/1-15, 10b/1-5).

Rüya tabirini soran kişi elini hangi uzvuna koyarsa ona göre ne gördüğü tespit edilir ve ona göre tabir yapılması tavsiye edilmiştir. Burada el yardımcı metafor konumundadır. Düş metaforunun derin yapı göndermeleri arasına harekete bağlı olma, insanın hareketleriyle anlamını ortaya çıkarma, tabirinin zor ve gizlilik içinde bulunması ve görülen nesneye göre yorumlanabilme anlamları eklenmiştir. Kiplik açısından bakıldığında istek kipinin örneklerde kesinlik anlamı kattığı görülmüştür.

Sekiz ve dokuzuncu fasılların yazıldığı varaklar eserin dağılmış hâlde olması nedeniyle eksiktir.

Bir sonraki bölüm rüyanın kim tarafından tabir edileceği hakkında bilgiler verir: “Onuncu fasl cahiller sözile düşün tabiri olur mı olmaz mı anı beyan ider” (10b/5-6). Rüya tabir edecek kişinin tabir ilmini bilip bilmediği ve bilmeyenin tabirinin nasıl olacağı anlatılır: “Her kişi bir kimesnenün düşünü ilm-i tabir bilmeyüp nadanlığıla tabir kıla heman ol düşün tabiri ol itdüğü üzerine cari ola bu muhaldür” (10b/7-9). Bir kişi tabir ilmini bilmeden cahillikle tabir etse o tabirin gerçekleşmesinin imkânsız olduğu söylenmiştir. Burada düş metaforunun derin yapı göndermeleri arasına gizlilik, tabirinin zor olması, basit olmaması, onu anlamanın özel bir ilim gerektirmesi gibi

anlamlar eklenmiştir. Kiplik açısından bakıldığında bildirme eki yine kesinlik ifade ederken istek kipi eki bir kez daha şarta bağlılık anlamı vermiştir. Anlatı izlencesinde bir dönüşüm oluşturulmuş ve rüyanın tabirinden rüyayı tabir edenin özelliğine geçiş yapılmıştır.

Bir sonraki bölüm şu şekilde başlar: “On birinci fasl düşün ihtilaf-ı hayatın vaktile inkılabın beyan ider” (11a/1-2) Rüyanın farklı hayatlarını yani farklı durumlara göre yorumlarını ve zaman içindeki değişikliklerini anlatır. Bölüm şöyle devam eder: “Muhammed Bin Sirin eydür düşün hakikati vakt olur ki bir dürlü dahı olur şöyle ki eger bir kişi görse ki bir büyük fil üzerine biner ol düşün sahibi bir büyük iş bula amma menfaati az ola eger bu düşü gündüz görse avratına talak vire ol sebebden mümkün ola ve dahı eger bir kişi hor dirler bir canavar görse hor biriyle kişiyle iş vaki ola eger bu düşü gündüz göre haste ola” (11a/2-7). Burada rüyada file bindiğini görmenin, menfaati az olan büyük bir işe girileceğini anlattığı, gündüz görüldüğünde eşiyile boşanacağını haber verdiği, canavar görüldüğünde kötü bir kişiyle iş yapılacağı veya hasta olunacağına işaret ettiği söylenir. Düş metaforunun derin yapı göndermeleri arasına görülen nesnenin boyutunun hayata yansıyacağı, görülen nesnenin iyi veya kötü olmasının gerçek hayatta aynı şekilde karşılık bulacağı, hayatta önemli değişikliklere sebep olacak işlerin habercisi olacağı ve yine gelecekte haber verme gibi anlamlar eklenmiştir. Anlatı izlencesinde tekrar bir dönüşüm sağlanarak rüyada görülenlerin doğrudan tabirine tekrar geçiş yapılmıştır. Kiplik açısından bakıldığında istek kipi eki yine kesin gelecek zaman anlamı vermiştir.

Daha sonra farklı olaylarla tabire devam edilmektedir: “Bi vakt Resul hazreti s.a.v. katına bir avrat geldi eyitdi ya Resulullah düşimde gördüm ki erimin sakın sınımış resul a.m. eyitdi ki erin seferden gele bir vakt dahı ol avrat heman ol düşü gördü gelüp Ebu Bekr hazretine arz itti Ebu Bekr eyitdi erin vefat kıla bu iki düşün tevili heman diline geldi amma na evkat döndü” (11b/2-7). Burada iki kişi tarafından yapılan rüya tabirinin farkı ortaya koyulmuştur. Kadının gördüğü rüyada eşinin bacağı kırılırken bu ya seferden döneceğine ya da vefat edeceğine işaret etmektedir. Ancak kadının eşi seferden hiçbir zaman dönmemiştir. Burada iki tabirin zıtlığı açısından bir oksimoron yapısı kurulduğu görülmektedir. Düş metaforunun derin yapı göndermeleri arasında ölüm habercisi, farklı yorumlanabilirlik kavramları eklenmiştir. Kiplik açısından bakıldığında istek kipi yine kesin gelecek zaman anlamında kullanılmıştır. Görülen geçmiş zaman kullanımı da olaya şahit olunduğu anlamı vererek anlatıma kesinlik katmıştır.

Bir diğer anlatım şu şekildedir:

“İbrahim Kirmani eydür her düş ki bahar faslında eyürek ve arıarak ola amma kış faslında görine anun tevili dürüst olmaya ve zaif bir kişi Ebu Bekr’den sorduki ya Ebu Bekr düşimde gördüm ki bir ağaçdan yemiş virdiler eyitdi ki sana yetmiş ağaç uralar ve bir yıl dahı ol kişi gelüp eyitdi kim gördüm ki bir bagdan bana yetmiş yaprak virdiler eyitdi ki sana yetmiş akçe vireler bu iki dahı rast geldi ol gördü ki bu vaktin bahardur” (11b/7-13).

Bu örnekte mevsimlere göre rüyanın tabirinin doğru çıkacağı yani gerçek rüya olduğu ya da olmadığı üzerinde durulmuştur. Görülen rüyanın kış veya baharda olmasına göre iyi ve kötü olduğu belirtilmiştir. Düş metaforunun derin yapı göndermeleri arasına mevsime göre değişim, duruma göre gerçekleşip gerçekleşmeme anlamları eklenmiştir. Kış ve bahar üzerinden bir zıtlık



kurularak oksimoron yapısı oluşturulmuştur. Kiplik açısından bakıldığında istek kipi ekine yine kesin gelecek zaman ve şarta bağlı olma anlamları verilmiştir.

Bir sonraki bölüm şu şekilde başlar: “On ikinci fasl düşü edeble ve şartla sual itmek beyan ider” (12a/2). Burada konu rüya tabirinden rüyayı tabir ettirmeye gelen kişinin özelliklerine geçmiştir. Anlatı izlencesinde konu değişikliğiyle bir dönüşüm sağlandığı görülmektedir. Bu kısımda tabir edenin özellikleriyle başlanıp, tabir ettirenin özellikleriyle devam eder. Bu kısımda şunlar söylenir: “Evvel muabbirler ki müslim ve sakin ve âlim ola ve tabir vaktinde basiret üzere ola düşü tamam işide ve düşün sahibini bile raiyet midür ve ulu kişi midür akilla kıyas eyleye” (12a/3-5). Burada rüya tabir edenin karşısındakini anlaması için önce kendinin birtakım özelliklere sahip olması gerektiği belirtilir. Önceki kısımlarda bildirildiği gibi rüyanın tabiri kişiye göre değişmektedir. Bu nedenle doğru tabir için rüyayı tabir eden kişi, tabir ettirenin durumunu anlamalıdır. Burada yardımcı metafor olarak “muabbir” yani yüzey yapıda rüya tabir eden kişi anlamına gelen kavram kullanılmıştır. Bu kavramın derin yapısına ise arif olma, âlim olma, karşısındakinin durumunu anlama gibi anlamlar eklenmiştir. Rüya tabir ettirenin halktan biri olması veya büyük bir zat olması üzerinden de oksimoron yapısı kurularak anlama canlılık katılmıştır. Kiplik açısından bakıldığında istek kipi emir kipinin anlamını verecek şekilde kullanılmıştır.

Daha sonra şöyle denilmiştir: “Bir kişi düşünde korka avucuna Ayete’l-Kürsi okıya iki rekat namaz kıla ve sadaka vire ve dua kıla Hak Teala korkuyu def eyleye” (12a/13, 12b/1-2). Burada rüyada korkmanın etkilerinden kurtulma yolu anlatılmıştır. Düş metaforunun derin yapı göndermeleri arasına korku, korkma, etkilenme, etkisinden kurtulmaya çalışma kavramları eklenmiştir. Anlatı izlencesinde temel metafor olan düş açısından olumsuz anlama geçme görülmektedir. Kiplik açısından bakıldığında istek kipi eki yine önce şart sonra emir anlamında kullanılmıştır.

Bir sonraki bölüm şu şekilde başlar: “On üçüncü fasl sailin ve muabbirin edebe riayet itmegün bildürür” (12b/9-10) Bu bölümde rüyayı tabir ettirenin ve edenin nasıl olması gerektiği üzerinde durulur. Devamın şöyle söylenir: “Muabbir nazar idüp göre bile ki soran derviş midir yaban midür ve dahı mezhebin ve aklın teftiş idebile ve sora ki bu gice ne yidi ve gice uyudu ve ne endişeyle yatdı ve sual ide sebebi oldur ki ne kim görüpdurur heman anı diye” (12b/11-15). Burada rüya tabir edenin, tabir ettirene sorular sorması anlatılmaktadır. Rüya tabir ettirenin neler yaptığını anladıktan sonra tabirin doğru olacağı bildirilir. Tabir edenin yapması gereken işler sıralanmıştır. Burada düş metaforunun derin yapı göndermeleri arasına uyumadan önce yapılanlarla bağlantılı olma, uyumadan önce akılda olanlarla bağlantılı olma gibi anlamlar eklenmiştir. Yardımcı metafor olarak “muabbir” yani yüzey yapıda rüyayı tabir eden anlamına gelen kavram kullanılmıştır. Bu metaforun derin yapı göndermeleri arasına ise bilme, sorgulama, duruma göre yorumlama gibi göndermeler eklenmiştir. Devamında şunlar söylenmektedir: “Resul hazreti s.a.v. buyurur ki her ki görmedüğü düşü gördüm dise kendüzünü cehenneme bıragur” (13a/15-13b/1) Burada rüya görmekle ilgili yalan söylemenin cezası anlatılmaktadır. Düş metaforunun derin yapı göndermeleri arasına ceza, korku, sonuç kavramları eklenmiştir.

Sonraki bölüm şu şekildedir: “On dördüncü fasl düş kaç vechiledür anı beyan ider” (13b/4-5). Bu bölümde rüyanın kaç yönü olduğu, yani rüya tabir edilirken rüya ile ilgili neler bilinmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu bölüm şöyle devam eder: “Muhammed Bin Sirin eydür muabbir gerekdür ki düş görenin adını ve mezhebini ve mikdarını ve saili bed ve hor ki düşü gice mi gördün gündüz mi gördün ol vakte nazar eyleye göre ki ol vaktde hareket ider” (13b/5-7). Rüyanın şekli ve rüyayı gören kişinin özelliklerinin rüyanın tabiri üzerinde etkili olması daha önceki bölümlerde olduğu gibi burada da vurgulanmıştır. Daha önceki bölümlerde farklı fasılların içinde yer verilirken burada özellikle bu konudan bahsedilmiştir. Muhammed Bin Sirin’in sözü iletilerek verilen bilgilerin doğruluğu yine tasdik edilmiştir. Rüyayı görenin adı, mezhebi iyi veya kötü olduğu üzerinde durulmuştur. Rüyanın görüldüğü vakte özellikle bakılacağı belirtilmiştir. Bu bağlamda düş metaforunun derin yapı göndermeleri arasına vakitten etkilenme, vakte göre değişme, rüyayı görenin yapısından etkilenme, somut dünyayı soyut rüya düzeyine aktarım, gibi anlamlar eklenmiştir. Gece gündüz kelimeleri üzerinden oksimoron yapısı oluşturulmuştur. Kiplik açısından bakıldığında istek kipi öncelikle emir ve sonrasında kesin gelecek zaman anlamlarının ifadesi için kullanılmıştır. Devamında şunlar söylenmektedir: “Danyal hakim eydür eger bir kişi şenbe günü muabbirden düşü sual eylese gerekdür ki anın adını ve atası adını sora eger peygamberler adına muvafık olursa beşaret üzerine delalet ider amma ekser düşler ki şenbe gün görine şerre ve mazarrata delildür” (13b/9-13). Burada rüyanın hangi gün görüldüğü ve hangi gün tabir edenden sorulduğu üzerinde durulmuştur. Yine tabir ettirenin adı sorulmuş ve adın rüyaya etkisinden bahsedilmiştir. Peygamber adlarıyla uyumluysa müjdeleyici olduğu belirtilmiştir. Düş metaforunun derin yapı göndermeleri arasına görüldüğü ve tabir edildiği güne bağlı olma anlamıyla, müjdeleme, zarar ziyan, kötü işler gibi kavramlar eklenmiştir. *Beşaret* yani müjde kavramı ile *şer* ve *mazarrat* yani kötü işler ve zarar ziyan anlamlı kavramlar arasında net bir zıtlık olmasa da bu kavramlar üzerinden oksimoron yapısı kurulmuştur. Bu yapı anlamın aktarımında önemli bir rol üstlenmektedir. Tabirin ve rüyanın güne bağlı olması konusuna geçilerek anlatı izlencesinde de bir dönüşüm oluşturulmuştur. Kiplik açısından bakıldığında istek kipi emir anlamında ancak daha çok gerekliliği destekleme yönünde kullanılmıştır. Bu bölümün son kısmında şu bilgiler verilmektedir: “Muabbir gerekdür ki zeval vaktinde ve tulu ve gurub vaktinde tabir itmeye ve avratlar ve oglancıklar katında tabir itmeyeler” (14a/1-2). Bu kısımda vakitlere göre ayırım devam ederken güneşin doğma ve batma vaktinde tabir yapılmaması gerektiği vurgulanmıştır. Ek bilgi olarak çocuk ve kadınların bulunduğu ortamda da tabir yapılmaması gerektiği bilgisi verilmiştir. Yine yardımcı metafor olarak “muabbir” kavramı kullanılmıştır. *Muabbir* metaforunun derin yapı göndermeleri arasına zamana, mekâna ve mekânda bulunan kişilere bağlılık anlamı eklenmiştir. Kiplik açısından bakıldığında istek kipi emir anlamında kullanılmıştır.

Bir sonraki bölüm şu şekilde başlar: “On beşinci fasl ol bazılar beyanındadır ki tabiri maklub olur” (14a/2-3). Bu bölümde rüyanın tabirinin, rüyada görüleni değiştirerek, ters çevirerek, tam tersini ifade ederek yorumlanması anlatılacaktır:

“Muhammed Bin Sirin eydür düşinde aklamak şadlıkdur ve şadlık aklamakdur kendüyi zindanda görmek gura ve gur zindana delildür ve düşde evi harab

görmek sahib-i hanenün vefatıdır ve sahib-i hanenün vefatı evün harabına delildir düşde avrat erkek oğlan togursa kız togura ve kız togursa erkek togura ve düşde ekin almak avrat almaktadır ve avrat almak ekin almaktadır düşde incir yimek bir işde pişmanlıktır ve pişmanlık incir yimektir” (14a/6-15).

Bu kısımda tam bir oksimoron yapısı kurulmuştur. Öncelikle ağlamak-gülmek, kız-erkek gibi kavramların zıtlığı kullanılırken sonrasında kavramların doğrudan neye karşılık geldiği ifade edilmiştir. Mezarlığın zindanı ifade etmesi, evin harap olmasının ev sahibinin vefatını ifade etmesi verilerek rüyada görülenin doğrudan karşılığı ifade edilmiştir. Bu kısımda düş metaforunun derin yapı göndermeleri arasına zıtlık, terslik, nesne aktarımı gibi anlamlar eklenmiştir. Anlatı izlencesinde bir dönüşüm gerçekleştirilmiş rüya tabirinde nesnelere doğrudan karşılığı verilmiştir. Kiplik açısından bakıldığında isim-fiil ekiyle bildirme ekinin birlikte kullanımıyla “-makdur” yapısıyla doğrudan karşılık verme desteklenmiş ve kesinlik anlamı verilmiştir.

Son kısım şu şekildedir: “On altıncı fasıl Subhane ve Teala ve enbiyayı ve melaike-i mukarreb ve sahabe-i güzün ve evliya görmek beyanındadır” (14b/4-6) Son bölüm ise rüyada görülen kişiye göre yorumlanması üzerine bilgiler vermektedir. Devamı şu şekildedir: “Danyal Hakim eydür eger kul düşinde Hak c.a. görse delalet ider ki yarın kıyamet gününde cemi hacetini reva kıla ve eger görse ki kendüsi durur Allahü Teala ana nazar ider selamet vasl bula ve afv rahmet irişe ve eger görse ki Allahü Teala kendüyle raz söyleşür ol kişi Allah katında aziz ola” (14b/6-12). Rüyasında Allah’ı gören kulun bulunduğu duruma göre farklı yorumlar yapılır. Allah’ı görmenin dileklerin kabul olmasına, Allah’ın nazarının iyilik ve ferahlığa, Allah ile gizli konuşmanın katında aziz olmaya işaret ettiği ifade edilir. Düş metaforunun derin yapı göndermeleri arasına görülen nesneyle ilgi, affedilme, ferah bulma, yücelme gibi kavramlar eklenmiştir. Kiplik açısından bakıldığında istek kipi eki yine doğrudan kesin gelecek zaman anlamını işaret etmiştir.

Eserin devamında şu ifadeler dikkat çekicidir: “Eger düşde görse ki Allahü Teala benim katıma gel diyüp okur ol kişi dünyadan sefer eyler” (16a/1-2). Bu kısımda Allah’ın çağırması doğrudan ölüme işaret etmiştir. Düş metaforunun derin yapı göndermeleri arasına ölüm, ölümün habercisi, çağırıcı, telkin edici gibi anlamlar eklenmiştir.

Şu kısımda melekleri görmekten bahsedilir: “Eger Cebrail a.m. ana bir vaad virse veyahud bir nesne muştulasa veya işden anı men eylese heman öyle ola ululuk ve mertebe bula” (17a/6-8). “Mikaili kendü suretinde görse beşaret bula” (17a-11-12). “İsrafil a.m. bir kimse düşinde görse ululuk ve kuvvet bula” (17a/14-15). “Azrail a.m. düşde kendü vaktinde görse eceli yakın gelmiş ola ve eger görse ki Azrail a.m. selam vire eceli yakın ola” (17b/10). Bu kısımda görülen meleklerle göre karşılıklar ifade edilmiştir. Düş metaforunun derin yapı göndermeleri arasına büyüklük, yükselme ölüm, ölüm vaktini çağırıştırma gibi kavram ve anlamlar eklenmiştir.

Şu kısımda peygamberleri görmekten bahsedilir: “Şit Peygamber görmek a.s. her kim düşinde görse anun işi hoş ola ve malı ve oğlu ola İdris Peygamber a.s. her kim düşinde görse anun akıbeti hayr ola ve işi eyü ola Nuh Peygamberi görmek a.s. ömrü uzun ola düşmenleri renc zahmet göre akıbet anların üzerine zafer bula (19b/15, 20a/1-4). Muhammed Mustafa görmek s.a.v. eger gamginse ferah bula ve zindandan halas bula” (20b/15, 21a/1). Rüyada peygamberlerin görülmesinden bahsedilen kısımda peygamberleri görmenin, işi hoş olmak, oğlu kızı olmak,

zindandan kurtulmak gibi iyi olaylara vesile olduğu anlatılır. Düş metaforunun derin yapı göndermeleri arasına ilahilik, iyilik, habercilik, ömrün uzunluğuna etki gibi anlamlar eklenmiştir. Kiplik açısından bakıldığında istek kipi yine kesin gelecek zaman anlamı vermiştir.

Son kısımda sahabeyi ve evliyaları görmekten bahsedilir: “Her kim düşinde Osman r.a. görse ol kişi haya ve şerden emin ola şehadet üzerine ola Süleyman Farisi görse r.a. akıbeti mamur ola Hazreti Bilali görse salah bula” (22a/1-8-15). Sahabe ve evliyalar görüldüğünde de kötülüklerden uzak olunacağı, ferahlık bulunacağı, kurtuluşa ulaşılabileceği gibi anlatımlar verilir. Düş metaforunun derin yapı göndermeleri arasına iyilik, kötülükten kurtulma gibi kavram ve anlamlar eklenmiştir. Kiplik açısından bakıldığında istek kipinin yine kesin gelecek zaman anlamı verdiği görülmüştür. Bu yolla gelecekte olacak olayların kesinliği ifade edilmiştir.

Eco bir eserin açık yapıt oluşu hakkında özetle şunları söyler: Sanat eseri açık kılınmak için öyle bir biçimde soyutlanmıştır ki tarif edildiği biçimde somut olarak hiçbir yerde bulunmaz. Açık yapıt modeli bu soyutlamadan ibarettir (2021, 53). Soyutlama düzeyine göre eserin açık yapıtlığı verilmektedir. Eser ne kadar soyut düzeye çıkarılırsa örnek okurun farklı düşünme, farklı bakış açıları geliştirme, sanat eserinden farklı hazlar alma düzeyi o kadar yükselir. Bu da yapıtın açıklığıyla paralel ilerler. Bu bağlamda üzerinde çalışılan eserin temel metaforunun soyut bir kavram olan düş olması, gelişmelerin ve konunun bu metafor üzerinden ilerlemesi, soyut düşünmeyi sağlayan birçok soyut kavramın kullanılması ve son olarak rüya tabir etme işinin tamamen soyut olması sınırlarının olmaması da göz önüne alınırsa eserin bir “açık yapıt” olduğu söylenebilir.

## SONUÇ

Esere sanatsal yapıtın gizemi çerçevesinde yaklaşılarak düş metaforu temelinde bir çözümleme denemesi yapılmıştır.

Eski harfli eserlerin modern yöntemlerle incelenmesinin, değerlendirilmesinin, çözümlenmesinin mümkün olduğu görülmüş ve önemli sonuçlara ulaşılmıştır.

Yapılan inceleme ve değerlendirmelerin ardından eserin temel metaforunun düş kavramı olduğu ve eserin bu kavram üzerinden ilerlediği tespit edilmiştir. Bu nedenle “düş” kavramının derin yapısına “gelecekte haber verme” anlamı başta olmak üzere birçok anlam, kavram ve yapıtın eklendiği tespit edilmiştir. Anlamın sonsuz olduğu, sabit kalmadığı ve sürekli devinim hâlinde olduğu düş metaforu üzerinden de tespit edilmiştir. Bunun yanında rüya tabir eden anlamındaki “muabbir” ve rüyayı tabir ettirmek için soran anlamındaki “sail” ayrıca “uyku” “ruh”, “nefis”, “can”, “ten” rüya yorumlama anlamındaki “tevil”, “el” kavramlarının da yardımcı metafor olarak kullanılıp temel metaforla kurulan anlam yapısını desteklediği görülmüştür.

Eserin anlam yapısı oluşturulurken birçok zıtlıktan yararlanılarak bir oksimoron yapısı kurulduğu görülmüştür. Eserin temeli de rüya(hayal)-gerçek zıtlığı üzerine inşa edilmiştir. Metinde zıtlıklarla kurulan yapı, Greimas’ın çözümlemeye temel aldığı ve “Göstergebilimsel Dörtgen” örnekçesini oluşturduğu yapıtın temelidir. Bu bağlamda zıtlıklardan kurulu yapılar eserde önemli yer tutmaktadır. Bunlar tek tek tespit edilmiştir.

Bir kavramın anlamının derinleşmesinde ve metafor hâline gelmesinde tekrar önemlidir. Derrida'ya göre gösterge türlerinde anlam; objeleri, özellikleri, aktarı ya da benzer şeyleri ifade etmek için onların simgelerinin düzenli kullanımıyla ortaya çıkar (Lee, 2019, s. 380). Düş kavramının da on altı fasıldan oluşan bölümde tespit edilen yüzün üzerinde tekrarı bulunur. Bu durumun anlamı derinleştirdiği açıkça görülmüştür.

Anlatı izlencesi temel metafor olan düşün üzerinden takip edilmiş ve genellikle olumlu-olumsuz anlam geçişleriyle izlenice geçişlerinin, dönüşümlerinin oluşturulduğu görülmüştür. Sadece iki yerde rivayet aktarılmış ve hikâye üzerinden anlatı izlencesi iletilemiştir. Tam bir hikâye akışı olmadığı için bir "eyleyen" tespit edilemese de bu rolü temel metafor olan "düş" kavramının üstlendiği görülmüştür.

Umberto Eco'nun verdiği kritere göre eserin "açık yapıt" olmaya büyük ölçüde yakın bir eser olduğu tespit edilmiştir.

Esere kiplik değerler açısından bakıldığında bildirme ve tasarlama kip ekleri başta olmak üzere kullanılan eklerin de anlam yapısının oluşmasına ciddi katkı sağladığı görülmüştür.

Eserin bazı bölümlerinde fasıl şeklinde ifade edilen bölümün başlığında verilen konulardan kopmalar olduğu görülmüştür. Bu da bazı konuların farklı fasıllarda tekrar tekrar verilmesine neden olmuştur.

Yapılan çalışmanın eski harfli metinlerin çözümlenmesiyle ilgili bundan sonra yapılacak çalışmalar açısından ufuk açıcı olacağı düşünülmektedir.

#### KAYNAKÇA

- Bahadır, Savaşkan Cem (2017). *İbn Sîrîn Rüyalar Kitabı*. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.
- Balaban, Adem (2014). "Türkçe Yazma Tabirnameler". *Dil Edebiyat Eğitimi Dergisi*. 9, 112-132.
- Baştürk, Şükrü (2018). *Timur Ali bin Abdülkerim Tüş Tabirnamesi*. Bursa: Emin Yayınları.
- Chomsky, Noam (2001). *Dil ve Zihin*. Ahmet Kocaman (Çev.). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Eco, Umberto (2021). *Açık Yapıt*. Tolga Esmer (Çev.). İstanbul: Can Yayınları.
- Eminoğlu, Hatice (2003). *Müşgil-güşa (Ta'bir-name) (Dil bilgisi-metin-dizin)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Günay, Umay (1993). *Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Motifi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Günay, V. Doğan (2004). "Fransız Göstergebiliminde Yeni Açılımlar". *Dilbilim*. S. 12. 29-46.
- Jung, Carl Gustav (1982). *Bilinç ve Bilinçaltının İşlevi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Kalelioğlu Murat (2020). *Yazınsal Göstergebilim Bir Kuram Bir Uygulama Anlam Üretim Süreçleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Lee, Barry (2019). *Dil Felsefesi*. Mert Ak vd. (Çev.). Ankara: Fol Kitap Yayınları.
- Martin J.N. (2020). "The Port Royal Logic". *The Internet Encyclopedia of Philosophy*. <https://iep.utm.edu/portroyal/> (erişim 24.04.2022)
- Rifat, Mehmet (2020). *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları I Tarihçe ve Eleştirel Düşünceler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Rüya Tabirnamesi* (1585-1586). Kayseri: Raşit Efendi Yazma Eser Kütüphanesi.



- Saussure, Ferdinand de (1998). *Genel Dilbilim Dersleri*. Berke Vardar (Çev.). İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Seçkin, Pelin (2014). "Anlama ve Anlatma Sürecinde Kip ve Kiplik". Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. C.7. 7-16.
- Soygüder Baturlar, Şebnem (2021). *Görsel Düşünmek Metafor ve Oksimoron*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Türkçe Sözlük (2005). Ankara: TDK Yayınları.
- Uçan Eke, Nagehan (2019). "Edebiyatın Metaforik Gücü". Söylem Filoloji Dergisi. C.4. S.2. 238-253.
- Üstünova, Kerime (2010). "Yüzey Yapı-Derin Yapı Kavramları Üzerine". Journal of Turkish Studies. C.5. S.4. 697-704.
- Yücel, Ahmet (1999). "İbn Sirin". TDV İslâm Ansiklopedisi. C. XX, 358-359.
- Yüksel, Hasan Avni (1996). *Türk İslam ve Tasavvuf Geleneğinde Rüya*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Zengin, Ahmet Yaşar (1997). *Seyyid Süleyman'ın Tabirnamesi Üzerine Bir Çalışma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.